

Alexandru Zub, *DISCURS ISTORIC ȘI TRANZIȚIE (ÎN CĂUTAREA UNEI PARADIGME)*, Institutul European, Iași, 1998, 216 p.

Despre perioadele de tranziție s-a spus că „nu prea au nume bun”, că generează stări contradictorii, confuze, care influențează fiecare sferă a existenței sociale. Contemporanii evaluează tranziția în chip diferit: fie îi deplâng schimbările, fie le exaltă. Contează doar unghiul de vedere al fiecăruia căci, dacă pentru unii tranziția este expresia inconsistenței, a amalgamului de valoare și non-valoare, pentru alții ea semnifică inevitabilul mijloc de legătură între vechi și nou. P. Chaunu aprecia că însăși viața omului e o tranziție, o punte între două limane despărțite de ape schimbătoare; cum „istoria slujește viața”, schimbarea se reflectă în scrisul istoricului, stimulându-i, de multe ori, inițiativele și transformând, adesea, disputele de idei în expuneri incitante.

O astfel de expunere este *Discurs istoric și tranziție (În căutarea unei paradigme)*. Ea aparține acestei etape de continuare experimentări și, în viziunea autorului său, academicianul Alexandru Zub, lucrarea nu ar trebui văzută doar ca o „culegere” de reflecții relative la experiența istoriografică, ci ca un demers, cu finalitate practică, ocazionat de „nevoia unui răspuns la întrebările puse de societate ori de comunitatea academică”(p. 8). Am putea spune chiar că ne aflăm în fața unei „pledoarii” în favoarea istoriei ca remediu contra crizei valorilor, “consubstanțială celei în care se zbate societatea însăși”(Iluzii, blocaje, derută, p. 59), o redescoperire a resurselor pe care istoricii contemporani le-ar putea pune la lucru, și altfel decât fragmentar. E drept că multe din cele 28 de titluri cuprinse în volumul amintit câteva au apărut deja în diverse publicații, dar tematica fiecărui studiu, comentariu, secvență istoriografică reușește să se articuleze într-o formulă narativă singulară, circumscrisă “Timpului și schimbării” și aflată azi “Sub semnul interogației”.

În căutarea febrilă a unui alt echilibru, discursul istoric a parcurs diverse căi de expresie, pendulând – ca și societatea însăși – între entuziasm și negație, propunând, și în acest caz, soluții „restitutive”, „restauratoare” și „educative”. În ciuda divergențelor de opinii, constantele scrisului au rămas aceleași: cunoașterea și durată; și amândouă au transformat istoria dintr-o disciplină ca oricare alta, într-una specială sau, potrivit considerațiilor lui Nicolae Iorga, în „cea mai umană dintre toate”, căci prin asimilarea repetată de noi experiențe, istoricul și-a extins, corespunzător, însăși viața.

Istoricul, însă, ține de un timp al cărui facies se reflectă în modul de abordare a trecutului. Lessing susținea că nu se poate scrie bine decât istoria timpului propriu. Oricât de imparțiale și-ar fi dorit judecățile, „oricâtă distanță și-ar impune față de lucruri, el se implică în discurs și prin aceasta în istoria însăși”(Tradiție istorică și societate civilă, p. 36). E destinul său acela de a restaura sensuri și de a găsi semnificații noi, de „a completa informații și a elimina erori”(Istoria ca discurs restaurator, p. 74). Numai așa istoria se scrie și se rescrie mereu, ca o voință trudnică, periodic reluată; altfel n-ar fi existat o „lecție a realului” și nici teama de “răzbunarea ignorării permanențelor”(Lecția realului, p. 189).

În dorința de a identifica un instrument de analiză a prezentului, adeseori istoricul a recurs la mesaje care să-i poată motiva căutările și să-i întregască viziunea despre timp, societate, evenimente. Fie că s-a numit „apel la tradiție”(comportând discuții legate de autohtonie și naționalism în raport cu universalitatea și ecumenismul), fie că s-a revendicat modernității, în toate aspectele ei, discursul istoric s-a născut, totuși, “din întâlnirea tradiției cu nevoia de continuă reconstrucție”(Ce rămâne din scrisul istoric?, p. 97). Combinarea celor două tendințe a fost și rămâne încă o chestiune complexă întrucât stabilirea echilibrului, în sine, reprezintă o problemă de durată.

“Actorii” istoriografiei s-au mișcat, întotdeauna, pe o “scenă ambulantă”, cu decoruri schimbătoare și în fața unui public permanent înnoit. Ca urmare, scrisul istoric a depins, deopotrivă,

de cei care l-au practicat, de cei cărora li s-a adresat și de cei ce l-au supravegheat. El a căpătat accente patetice sau a fost placid, a vibrat sentimental sau a fost sobru, rațional, a suferit mistificări, măgulind puterea sau a fost “blocat”, ca o expresie a sacrificării intereselor de moment în favoarea unora, mai înalte. Scrisul istoric a existat și continuă, căci însăși istoria “mai degrabă continuă decât reîncepe” (*Sfârșit de veac în lectura istorică*, p. 84). Rupturile sale, chiar dacă sunt adesea reclamate, se pot considera superficiale și aparente.

Căderea regimurilor totalitare și tranziția spre o altă stare de fapt au putut schimba, uneori, cadența timpului. Cel puțin pentru ultimul deceniu, recuperarea unor întârzieri istorice, ca și valorizarea “lecției” pe care o oferă istoria au semnalat “tagmei lui Clio” momente de criză. Nevoia de teorie, de modele și arhetipuri concurează cu cea de revizuire sistematică a unui trecut manipulat de putere ca “factor legitimant”. Înlăturarea tabuurilor privitoare la “perioada mai nouă” a fost urmată de invazia recuperărilor de tot felul. Demistificării și apoi demitizării istoriei i s-a alăturat evocarea, uneori până la obsesie, a episoadelor sau figurilor interzise altădată, individualizându-se, așadar, o latură specială a discursului istoric: aceea în care justiția predomină. Și toate acestea ca o tentativă de rescriere a istoriei “din mers”, prin apelul constant la memorie.

Totuși, în orizontul tranziției, istoricul - liber de orice constrângere politică - nu și-a găsit, încă, totala libertate interioară menită să anuleze “variațiile pe aceeași temă” și să sprijine acțiuni mai cutezătoare în sfera propriei profesii. Nici restituția fragmentară, nici analiza sofisticată nu pot suplini rostul sintezei. Fără ea, discursul istoric nu poate continua, nu poate avansa, fiindcă “de sinteză integratoare simte nevoia acum lumea noastră, ca antidot la provocările șocante ale tranziției” (*Nevoia de sinteză*, p. 172). Istoricul e, așadar, chemat să o pună în valoare, să-i asigure perenitatea, transformând-o în atitudine față de lume și de viață (*Istoria între cercetare și didactică*, p.136) și în mijloc de înțelegere a prezentului ca o sinteză, la rândul-i, a duratei (*De la aculturație la sinteză culturală*, p. 178).

Finalul unui ciclu înseamnă, totodată, un nou început. Tranziția se percepe și la nivelul scrisului istoric, încă ezitant, oscilând între inerție și entuziasm, în căutarea adevărului care nu se descoperă niciodată repede și deplin, dar care motivează misiunea celui ce – potrivit lui Hermann Hesse – îndeletnicindu-se cu istoria, se lasă în seama haosului, păstrându-și credința în ordine și sens.

Harieta Mareci